

КІВАЛОВА Т. С.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри морського
та міжнародного права
(Міжнародний гуманітарний
університет)

ТОКАРЕВА В. О.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
(Національний університет «Одеська
юридична академія»)

УДК 347.15/17:004

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.79>

ДО ПИТАННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Стаття досліджує питання розвитку правосуб'єктності фізичної особи в умовах розвитку цифрового середовища та мережі Інтернет. Розвиток цифрового середовища впливає на появу категорії «цифрова правосуб'єктність», яка охоплює цифрову правоздатність та цифрову дієздатність. Цифрова правоздатність залежить від наявності пристроїв (гаджетів), доступу до мережі «Інтернет» та компетенцій користувача, дозволяючи мати права й обов'язки в мережі, тоді як цифрова дієздатність – це здатність самостійно реалізовувати ці права, укласти договори, користуватися сервісами та нести відповідальність у цифровому середовищі.

Проаналізовані підходи до правового регулювання на реалізацію цифрових прав. Розглянуто особливості правового регулювання цифрової правоздатності в КНР. З'ясовано, що у демократичних країнах доступ до інтернету сприяє реалізації фундаментальних прав, тоді як у КНР, мережа Інтернет контролюється державою, обмежуючи свободу слова, доступ до ресурсів та можливості здійснювати цифрові дії. При цьому цифрова правоздатність потенційно існує від народження, але реальна реалізація прав і обов'язків починається з отримання доступу до цифрових сервісів, створення профілю або акаунта. Увагу приділено правам неповнолітніх осіб у цифровому середовищі, які наразі, вчиняють правочини в мережі, користуються платформами та набувають права власності на цифрові активи, навіть, до настання повної цивільної дієздатності, що потребує додаткових механізмів контролю (наприклад, сімейні групи, запити на підтвердження віку). Доведено, що цифрова правосуб'єктність є сучасним продовженням традиційної правоздатності і дієздатності, проте її реалізація значною мірою залежить від правового, технологічного та соціального контексту, доступу до інтернету та цифрових компетенцій фізичної особи. Цифрова правосуб'єктність має фундаментальне значення для реалізації конституційних прав і свобод у цифровому просторі, забезпеченні рівного доступу до електронних послуг, участі в електронній комерції та соціальному житті.

Ключові слова: цивільна правоздатність, цивільна дієздатність, цивільна правосуб'єктність, цифрова правосуб'єктність, фізична особа, цифрові права, Інтернет, право доступу до мережі, КНР, права людини, цифрова ідентичність.

Kivalova T. S., Tokareva V. O. On the issue of legal capacity on the Internet

The article examines the issue of developing the legal capacity of individuals in the context of the development of the digital environment and the Internet. The development of the digital environment has led to the emergence of the category of “digital legal capacity,” which encompasses digital legal capacity and digital capacity to act. Digital legal capacity depends on the availability of devices (gadgets), access to the Internet, and user competencies, allowing individuals to have rights and obligations online, while digital capacity is the ability to independently exercise these rights, enter into contracts, use services, and bear responsibility in the digital environment.

The impact of legal regulation on the implementation of digital rights is emphasized. The peculiarities of legal regulation of digital legal capacity in the PRC are considered. It has been found that in democratic countries, access to the Internet contributes to the implementation of fundamental rights, while in the PRC, the Internet is controlled by the state, restricting freedom of speech, access to resources, and the ability to perform digital actions. At the same time, digital legal capacity potentially exists from birth, but the actual exercise of rights and obligations begins with gaining access to digital services and creating a profile or account. Attention is paid to the rights of minors in the digital environment, who currently perform legal transactions online, use platforms, and acquire ownership rights to digital assets even before reaching full legal capacity, which requires additional control mechanisms (e.g., family groups, etc.). Digital legal capacity is fundamental to the realization of constitutional rights and freedoms in the digital space, ensuring equal access to electronic services, participation in e-commerce, and social life.

Various approaches to user agreements in social networks and electronic services are highlighted. It has been proven that digital legal capacity is a modern continuation of traditional legal capacity and capacity to act, but its implementation largely depends on the legal, technological, and social context, access to the Internet, and the digital competencies of the individual.

Key words: *civil legal capacity, civil capacity, civil legal personality, digital legal personality, individual, digital rights, Internet, right of access to the network, PRC, human rights, digital identity.*

Постановка проблеми. У добу глобальної цифровізації цифрова правосуб’єктність забезпечує особі можливість реалізовувати права та обов’язки онлайн – від участі в електронному врядуванні, отриманні освіти, участі у майданчиках електронної комерції до захисту персональних даних, цифрової ідентичності та приватності.

Значущість цифрової правосуб’єктності полягає у тому, що цифрове середовище стало невід’ємною частиною соціального та правового життя: більшість дій, які раніше вимагали фізичної присутності, нині здійснюються в електронній формі. Без цифрової правосуб’єктності особа фактично позбавлена можливості реалізовувати значну частину прав – від отримання адміністративних послуг до участі в економічному та культурному житті.

Таким чином, актуальність категорії «цифрова правосуб’єктність» зумовлена бурхливим розвитком інформаційних технологій, розширенням сфери цифрових прав і потребою правового забезпечення рівного доступу осіб до них. У сучасних умовах цифрова правосуб’єктність стає показником цифрової рівності та інклюзії, адже забезпечує не лише технічну можливість бути присутнім у мережі, а й юридичне визнання правового статусу особи у віртуальному просторі.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності, змісту та особливостей правосуб’єктності фізичної особи в мережі Інтернет у сучасних умовах розвитку цифрового суспільства та розробка подальших наукових розвідок у даному напрямку.

Виклад основного матеріалу. Особливості реалізації прав і виконання обов'язків у мережі Інтернет полягають у тому, що не всі особи мають доступ до неї, володіють необхідними навичками, знаннями для користування електронними сервісами, кваліфікованим електронним підписом, тощо. Через це для окремих осіб можливість отримання державних послуг, участь в електронній комерції може бути обмеженою або недоступною. Брак цифрових компетенцій або небажання реєструватися на онлайн-платформах позбавляє особу можливості самостійно реалізовувати свої права та виконувати обов'язки. З урахуванням зазначеного, щодо реалізації прав і обов'язків в мережі та користуванні інтернет-сервісами пропонується застосування таких категорій як: «цифрова правосуб'єктність», «цифрова правоздатність» та «цифрова дієздатність». Дані категорії покликані відобразити специфіку участі особи у правових відносинах у цифровому середовищі.

Р.Б. Шишка зазначає, що цифрова правоздатність, заснована на знаннях, вміннях та компетентності в цифрових технологіях, наявності відповідного гаджета чи доступу до нього, персоніфікації як учасника цих відносин, чіпування. Її можна визначити як здатність ґрунтуватися на цифрових речах та технологіях сприймати, використовувати, набувати нові права та нести обов'язки [1, с. 127]. Науковець розуміє цифроздатність в якості сучасного прояву дієздатності.

Аналогічну позицію висловлює О.І. Харитонova, що поряд із правочиноздатністю, деліктоздатністю, трансдієздатністю, бізнесдієздатністю, тестаментоздатністю та сімейною дієздатністю, елементом складу дієздатності – є «кібердієздатність». Під кібердієздатністю розуміється здатність бути активним учасником відносин у ІТ-сфері (укладати договори як користувач, бути учасником соціальних мереж, приймати участь в інтерактивних акціях тощо). Відмінність від правочиноздатності полягає в тому, що «кібердієздатність» може бути реалізована за допомогою не лише правочинів, а й юридичних вчинків [2, с. 146]. Таким чином, цифрову правосуб'єктність особи в мережі Інтернет можна визначити як здатність бути учасником правових відносин у цифровому середовищі, що включає цифрову правоздатність і цифрову дієздатність. За аналогією цифрову правоздатність слід розуміти як здатність мати права та нести обов'язки в мережі «Інтернет».

Попри існування різноманітних дискусій, з приводу моменту виникнення правоздатності, загально визнаним у вітчизняній науці вважається положення про те, що правоздатність виникає із моменту народження [3, с. 127]. В умовах інформаційного суспільства знову постає питання встановлення набуття фізичною особою правоздатності, коли особа набуває цифрової правоздатності в інтернеті. Чи слід визнавати виникнення – з моменту реєстрації на сайті та створення акаунту, чи під час входу на сторінку (сайт), чи вході в мережу «Інтернет» тощо.

Якщо припустити можливість застосування правових норм за аналогією, проаналізувавши положення чинного законодавства, тоді цифрова правоздатність визнається рівною мірою за всіма фізичними особами та виникає з моменту народження та припиняється смертю. І в даному випадку постають окремі питання.

Висувається твердження, що правоздатність у мережі «Інтернет» у фізичної особи існує незалежно від волі, визнання або невизнання державою, а користувачі фактично використовують всю цифрову інфраструктуру відповідно до власних цілей та інтересів. Фізична особа в цифровому середовищі набуває для себе права та обов'язки, коли стає користувачем мережі «Інтернет». Правоздатність у мережі «Інтернет» як потенційна можливість використання цифрових технологій виникає з моменту народження людини, проте опосередковується моментом формування у користувача інфраструктури та фактом набуття доступу до мережі «Інтернет». Поряд із підключенням до мережі, виникнення правоздатності в мережі пов'язують із створенням сторінки в соціальній мережі, цифрового аватара тощо [4, с. 57]. Такий підхід до виникнення правоздатності фізичної особи є характерним для концепції вільного інтернету, з яким у фізичної особи з моменту отримання доступу до мережі Інтернет виникає широкий спектр прав (право на недоторканність приватного життя, на цифрову ідентичність, на захист від автоматизованого прийняття рішень, на видалення інформації

тощо). При цьому обробка та збирання персональних даних відбувається попри проходження таких процедур, як реєстрація акаунта на цифровій платформі. У зв'язку із розвитком прав людини, розширюється обсяг прав та обов'язків, відбувається поява нових особистих немайнових прав (цифрових прав), що характеризуються власним змістом.

Науковці висловлюють позицію, що через транскордонний характер відносин в мережі «Інтернет» правоздатність у цифровому просторі не залежить від громадянства, а інститут громадянства в інтернеті поступово втрачає своє значення через втрату значущості прив'язки і особи до території та законодавства певної держави [4, с. 57]. Постає питання, відповідності даної тези, ситуації, яка дійсно складається в цифровому середовищі.

На нашу думку, дану позицію треба приймати до уваги із застереженням, оскільки здійснення цифрових прав фізичними особами значною мірою залежить від підходу держав до правового регулювання відносин в інтернеті. Так, потрапити із західного в китайський інтернет, може бути ускладнено або навіть неможливо. Деякі китайські урядові сайти не відкриваються, блокуючи користувачів з певних географічних регіонів. Інші платформи вимагають авторизації на сайті із китайським номером телефону, який прив'язаний до офіційного посвідчення особи. Файли та сайти можуть стати недоступними з перебігом років [5]. Означена теза відображає лише один із підходів у правовому регулюванні відносин у мережі «Інтернет» та потребує уточнення, оскільки здійснення прав у мережі «Інтернет» може істотно варіюватися, залежно від держави та механізмів правового регулювання прав та обов'язків у мережі, будь-то вільний, ліберальний підхід, властивий західному підходу регулювання (ЄС, США) або авторитарний підхід, властивий закритому, східному підходу регулювання інтернету (КНР).

Слід відзначити своєрідний підхід до врегулювання суспільних відносин у КНР, який відрізняється від західних традицій [6, с. 202]. Так, у КНР проводиться суворий контроль за публікаціями, коментарями користувачів соціальних мереж як основним засобом комунікації в інтернеті, а сайти та цифрові сервіси вимагають проходження реєстрації відповідно до автентичних, реальних ПІБ та адресою. Обов'язковій реєстрації підлягають усі користувачі як блогери, так і коментатори, які воліють залишити коментар. З 2006 року в КНР спеціально упровадженні органи проводять моніторинг публікацій користувачів в мережі, проводять їх регулярне видалення, відмовляють (скасовують) реєстрацію за вигаданими іменами [7].

Незалежно від того, чи перебуває фізична особа на території КНР, чи поза її межами, її акаунт та публікації в китайських додатках і цифрових сервісах підлягають перевірці та цензурі. Особливою рисою китайських соціальних мереж, у порівнянні з аналогічними сервісами для громадян КНР, що проживають за кордоном, є постійний доступ та моніторинг даних користувачів контролюючими органами КНР [8].

В КНР запроваджена обов'язкова реєстрація користувачів за реальними прізвищами, а з 2010 році в тому числі для участі в онлайн-іграх, обмеження користування віртуальними приватними мережами, анонімізаторами, доступ до сервісів та обов'язкове блокування провайдерами доступу до віртуальних приватних мереж користувачам [9].

Таким чином доступ до інтернету та зміст контенту може істотно варіюватися залежно від підходів у правому регулюванні, правил угод GAFA, які можуть деталізувати умови надання доступу для певних об'єктів цифрового середовища та вимагати проходження реєстрації та ідентифікації користувачів, тощо. Аналіз правового регулювання цифрових відносин у КНР свідчить, що інтернет може бути не лише вільним та відкритим, а й закритим, цензурованим та суворо контрольованим.

Означене демонструє, що здійснення прав на інформацію, права на свободу зібрання, право на вираження, доступ до державних адміністративних послуг у віддалених районах, доступ до медицини, державних послуг у КНР тісно пов'язано із можливістю доступу до мережі «Інтернет». Тому у разі позбавлення особи права доступу до інтернету як санкції за вчинення правопорушення (злочину) та видалення профілю (акаунта) фізичної особи неминує, призведе до позбавлення можливості реалізувати свої фундаментальні права, доступу до товарів та послуг.

Вищезазначене дозволяє розмежовувати природно-правовий та позитивістський підходи до правого регулювання інтернету. У КНР поступово формується система законодавства, яка посилює державний контроль у мережі: блокування доступу до західних ресурсів, цензурування контенту та обмеження свободи слова. Доступ до мережі «Інтернет» в КНР розглядається як привілей, наданий державою, а не як природне право людини. На противагу цьому, ліберальна концепція виходить із розуміння, що цифрові права мають природне походження й випливають із самої сутності людини. У цьому підході цифрова правоздатність розглядається як невід’ємна властивість кожної особи, що не потребує санкціонування з боку держави.

Тому доступ до інтернету можна пов’язувати з виникненням правоздатності фізичних осіб лише в демократичних, правових державах, де забезпечуються права людини та користувачі мають доступ до нього.

За аналогією із дієздатністю, цифрову дієздатність можна визначити як здатність своїми діями набувати та здійснювати права, створювати обов’язки та виконувати їх, нести юридичну відповідальність за свої дії чи бездіяльність у цифровому середовищі.

У науці висувається точка зору, за якою пропонується пов’язувати виникнення цифрової дієздатності з використанням цифрового профілю користувача [4, с. 58]. Слід визнати, що з моменту реєстрації та створення профілю (акаунта) на платформах державних адміністративних послуг, електронної комерції, соціальних мережах у більшості випадків у фізичної особи виникає здатність своїми діями здійснювати права та обов’язки на відповідній платформі в інтернеті. Залишається все менше цифрових сервісів у сфері електронної комерції, які надають послуги без обов’язкового створення акаунта.

Наразі попри те, що за законодавством момент виникнення повної дієздатності фізичної особи пов’язується із досягненням 18 річного віку, фактично фізичні особи отримують доступ до інтернету та здійснення окремих цивільних прав значно раніше досягнення віку, передбаченого законом для вчинення таких дій вже з моментом набуття технічних засобів доступу (смартфонів, комп’ютерів із доступом до мережі).

Окремі сайти, майданчики електронної комерції затребують формальне підтвердження досягнення особою віку під час отримання доступу до платформи в окремому вікні, в якому пропонується підтвердження досягнення особою повноліття. Надійність подібної перевірки ставиться під сумнів, адже користувач може формально підтвердити настання повноліття. Прикладом можна навести YouTube, який фактично дозволяє малолітнім особам провести реєстрацію та використовувати сервіс для продажу контенту [10, с. 7].

Наразі більшість додатків та сервісів пропонують користувачам використання електронних форм для заповнення з метою проведення (скасування) транзакцій, вчинення правочинів тощо. Такі заходи сприяють випадкам проведення транзакцій неповнолітніми поза межами їх дієздатності. Наприклад, Google Play дозволяє користувачам скасувати проведену транзакцію протягом 48 годин та повернути витрачені гроші [11]. Наразі Google пропонує функцію «Запит на купівлю» в магазині додатків, коли неповнолітні особи можуть надіслати запит на придбання адміністратору (сімейної) групи, для схвалення транзакції. Повідомлення про запит надходить адміністратору групи відразу після запиту на проведення покупки, з вимогою підтвердити списання грошей або відхилення транзакції.

Таким чином, фактично складається ситуація, що малолітні особи вчиняють правочини в інтернеті, розмір яких виходить за межі дрібних побутових, здійснюють особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, набувають права власності на цифрові активи [12], виходячи за межі часткової дієздатності. Власне, щоб стати користувачем більшості соціальних мереж достатньо приєднатися до умов користувацької угоди. Цілком, можна стверджувати, що фізична особа самостійно приймає рішення щодо моменту настання власної цифрової дієздатності, якою є момент виникнення цифрового профілю.

Доцільно констатувати, що правосуб’єктність особи в мережі пов’язується не з народженням або настанням певного віку, а такими фактами як: доступ до мережі (технічних

засобів), створення акаунту тощо. Крім того, на можливість здійснення правосуб'єктності справляє вплив обраний державою напрям правового регулювання відповідного сегменту мережі (будь-то ліберальний або позитивістський напрям).

Висновок. У результаті проведеного дослідження встановлено, що правосуб'єктність фізичної особи у цифровому середовищі є новим, комплексним правовим явищем, яке відображає трансформацію традиційних уявлень про правоздатність і дієздатність під впливом цифровізації суспільства. В умовах розвитку інформаційних технологій виникає потреба у формуванні категорії цифрової правосуб'єктності, яка поєднує здатність особи мати, реалізовувати та захищати свої права у мережі Інтернет.

Еволюція прав людини, а з тим і розвиток цифрових прав є закономірним продовженням еволюції особистих немайнових прав людини, які набувають нових форм – права на цифрову ідентичність, приватність, захист персональних даних, свободу вираження в інтернеті. Разом із тим, досвід різних країн демонструє суттєву різницю у правовому підході до регулювання цифрових відносин: у демократичних державах доступ до інтернету розглядається як природне право, тоді як в авторитарних режимах – як контрольований державою привілей. Слід констатувати, що цифрова правосуб'єктність має фундаментальне значення для реалізації конституційних прав і свобод у цифровому просторі, забезпеченні рівного доступу до електронних послуг, участі в електронній комерції та соціальному житті. Подальший розвиток цієї категорії потребує наукового обґрунтування та законодавчого закріплення, що сприятиме формуванню гармонійного, безпечного й правового цифрового середовища.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2025. 800 с.
2. Харитонova О.І. Правосуб'єктність учасників ІТ-відносин. ІТ-право: теорія та практика: навч. посібн.; за заг. ред. Є.О.Харитонova, О.І. Харитонovої. 2е вид. Одеса: Фенікс, 2019. С. 143–150.
3. Цивільне право України: Підручник. В 2-х т / За ред. Є.О. Харитонova, Н.Ю. Голубєvої. Харків: «Одіссей», 2008. Том 1. 832 с.
4. Токарева В. О. До питання виникнення правосуб'єктності фізичної особи у мережі Інтернет. *І Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 березня 2023 р., м. Київ. Ч. 1. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 57–61.*
5. Yang S. As China shuts out the world, internet access from abroad gets harder too. June 23, 2022. URL: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2022-06-23/china-great-firewall-foreign-domestic-virtual-censorship>
6. Токарева В.О. Наслідки порушення прав інтелектуальної власності китайськими товаровиробниками. *Часопис цивілістики*. 2016. № 20. С. 202–206.
7. Роман Р. Фільтрація і блокування контенту в мережі Інтернет: досвід Китайської Народної Республіки. 06.06.2017. URL: <https://ilaw.center/filtratsiya-i-blokuвання-kontentu-v-merezhi-internet-dosvid-kytayskoji-narodnoji-respubliky/>
8. Li Y. As China's Internet Disappears, 'We Lose Parts of Our Collective Memory. June 4, 2024. URL: <https://www.nytimes.com/2024/06/04/business/china-internet-censorship.html>
9. Гордієнко Т. Як працює китайський інтернет: без літери N, із забороненим Вінні Пухом та річковими крабами. 10.08.2018. URL: <https://ms.detector.media/media-i-vlada/post/21609/2018-08-10-yak-pratsyuie-kytayskyy-internet-bez-litery-n-iz-zaboronenym-vinni-pukhom-ta-richkovymy-krabamy/>
10. Тишук Н. О. Вчинення малолітніми та неповнолітніми особами правочинів в мережі Інтернет. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 237 с.

11. A new way for families to make purchases on Google Play. December 20, 2022. URL: <https://blog.google/products/google-play/purchase-requests-google-play-families/>

12. ТОП-10 українських дітей-відеоблогерів, чиї канали мають багато підписників на YouTube, заробляють мільйони. URL: https://_www.ukrinform.ua/rubric-culture/2749366-top10-najbagatsih-ditejvideoblogeriv-ukraini.html

